

NISTOR BARDU, *Limba scrierilor aromânești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea* (Cavalioti, Daniil, Ucuta), partea I, *Aspecte ale grafiei. Fonetica*, Constanța, Ovidius University Press, 2004, 226 p.

Deși de la apariția primelor scrieri aromânești¹ au trecut mai bine de două sute de ani, iar de la reunirea lor într-un singur volum – *Scriitorii aromâni din secolul al XVIII-lea* (Cavalioti, Ucuta, Daniil, București, 1909 –, prin strădania lui Pericle Papahagi, s-a scurs aproape un secol, lingvistica românească a consemnat o primă valorificare științifică sistematică a acestora abia în 2004, grație studiului monografic întreprins de profesorul constănțean Nistor Bardu, aromân și el. Interesat în primul rând de manifestarea în scris, prin aceste texte, a unei varietăți dialectale, surprinsă în una dintre etapele evoluției sale, dar și de actul de cultură emergent, autorul acordă subiectului o atenție particulară – cercetării de față (finalizată printr-o teză de doctorat din care, prin volumul în chestiune, se publică doar prima parte, referitoare la *Aspecte ale grafiei. Fonetica*) alăturându-i-se alte (multe) studii și articole², într-o constanță a preocupărilor care nu poate fi susținută decât de pasiunea științifică și de dragostea pentru graiul matern.

Coordonatele metodologice ale investigației la care sunt supuse faptele de limbă excerptate din aceste vechi scrieri sunt tratate în *Introducere*, pe fundalul datelor istorice și culturale referitoare la spațiul privilegiat reprezentat de Moscopole – centrul de coeziune culturală și lingvistică al aromânilor în secolul al XVIII-lea, de care scriitorii menționați și-au legat numele, prin origine și formare. Printr-o asemenea perspectivă larg culturală, cartea reușește să schițeze un cadru pentru activitatea prodigioasă a acestor „poligloți desăvârșiți, cu o pregătire filologică superioară” (Nicolae Saramandu, *Cuvânt înainte*, p. 9), a căror afirmare apare astfel ca o consecință firească a renașterii culturale și a deșteptării conștiinței etnice a aromânilor în epocă. Odată lămurit acest aspect, scopul mărturisit al lui Nistor Bardu rămâne acela de a identifica, de a delimita (din ansamblul lingvistic aromânesc) și de a analiza graiul în care au scris cei trei autori (p. 19), metoda pentru care optează constând în raportarea permanentă a faptelor de limbă studiate la elemente ale graiului moscopolean vorbit astăzi în Dobrogea³ (p. 21–22).

¹ Theodor Cavaloti, Πρωτοπειρία (în traducere, *Prima învățătură*), Veneția, 1770; Daniil Moscopoleanul, Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία (*Învățătura introductoare*), Veneția, 1794; Constantin Ucuta, Νέα Παιδαγωγία (*Noua Pedagogie sau Abecedar ușor*), Viena, 1797.

² Cităm doar câteva: *A protetic în limba scrierilor aromânești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, „Analele științifice ale Universității Ovidius”, seria Filologie, vol. XIII, 2002, p. 13–17; *U final în limba scrierilor aromânești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, „Analele științifice ale Universității Ovidius”, seria Filologie, vol. XIV, 2003, p. 23–33; *Trăsături ale graiului moscopolean reflectate în limba scrierilor aromânești din secolul al XVIII-lea*, „Studii și cercetări lingvistice”, t. LVIII, 2007, nr. 1, p. 17–26.

³ După investigațiile lui Nicolae Saramandu (*Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2003, p. 16, 27), aromânii moscopoleni din Dobrogea sunt puțin numeroși, grupurilor mai compacte din localitățile Nisipari și Ovidiu (jud. Constanța) adăugându-li-se doar „câteva familii stabilite la oraș”.

Din cercetările anterioare, autorul reține esențialul, asimilând cu discernământ și spirit critic (întotdeauna ponderat și elegant) demersurile taxonomice și descriptive ale celorlalți lingviști care s-au ocupat de aromâni, operând cu date istorice și aducând în discuție documente care atestă prezența vlahilor la sudul Dunării începând cu secolul al X-lea (atestare datorată cronicarului Kedrenos; vezi p. 22, nota 26). Indiferent de calea pentru care militează în interesul devenirii culturale a conaționalilor – emanciparea aromânilor prin intermediul culturii și al limbii grecești (Cavalioti și Daniil) sau promovarea graiului matern ca vehicul al accesului la cunoaștere (Ucuta)⁴ –, cărturarii moscopoleni recurg în scrierile lor la alfabetul grecesc, pe care îl adaptează abil la specificul aromânei. Faptul confirmă, pentru Nistor Bardu, teoria lui Pericle Papahagi (vezi *supra*), conform căreia numai o tradiție îndelungată a utilizării în scris a grafemelor grecești, într-un spațiu (cel balcanic) în care limba greacă era limbă de cultură, putea să explice o asemenea reușită. Performanța lor, și mai cu seamă cea a lui Ucuta, care stabilește primul alfabet complet pentru aromână și care, prin precizările făcute în prefața abecedarului său, oferă a *g'uvāsitorruī* („citorului”) primul îndreptar de fonetică și de scriere în aromână (p. 36–37), îi prilejuiește autorului inserarea în carte a unui capitol special de *Observații asupra grafiei* (p. 36–70), în care sunt prezentate și comentate soluțiile propuse de fiecare scriitor în parte pentru echivalarea grafică a sunetelor idiomului matern.

În cea mai consistentă secțiune a lucrării, *Fonetica* (p. 71–176), materialul de limbă extrem de bogat și totuși relativ unitar este supus unei analize detaliate, care se structurează pe trei mari paliere (vocalism, consonantism, accidente fonetice), prezentate analitic pe sunete. O mobilitate, o adaptabilitate specială, dublată de o bună cunoaștere a istoriei limbii, sprijină autorul în întreprinderea de expunere a faptelor de natură fonetică în devenirea lor, termenul de comparație, reperul față de care este descrisă și discutată orice evoluție fiind limba de origine (latina, greaca, turca) și graiurile aromânești actuale, altelei româna comună și, în unele cazuri, chiar dacoromâna. Exemplele abundente își găsesc de fiecare dată ecoul în elemente similare prezente în lucrări anterioare – unele deja vechi de 100 de ani, altele de ultimă oră – consacrate dialectului aromân.

Extracția dialectologică a autorului favorizează dublarea cercetării desfășurate pe dimensiunea diacronică printr-o investigație de tip diatopic, astfel încât *Concluziile parțiale* (p. 177–181) cu care se încheie această primă parte, ca o promisiune pentru volumul al doilea (anunțat la p. 7), trasează, spațial și temporal, coordonatele graiului din textele moscopolene. Se consolidează aici poziția autorului față de obiectul său de studiu, exprimată succint în *Introducere*: prin trăsăturile ei fonetice, limba lui Cavaloti, Daniil și Ucuta „reflectă [...] particularități ale graiului moscopolean, identificat și descris de Nicolae Saramandu, și ale celui fărășerot” (p. 180). Întemeindu-se pe observația că graiul acestor scrieri se distinge prin apropierea de dacoromână într-o măsură mai mare decât orice alt grai aromânesc, demersul conclusiv înglobează anumite elemente ale opiniei lui Gr. Brâncuș, conform căreia este vorba despre o ramură de români care a format în trecut un *continuum* cu dacoromânii, și merge mai departe, prin afirmația că „fărășeroții, din care s-au ales în timp moscopolenii, s-au despărțit mai târziu de acest trunchi comun” (p. 181).

Sumarul acestei lucrări este completat de un *Indice de cuvinte și forme* amplu (p. 182–219) și de un rezumat în limba franceză (p. 220–224), unde se reiau, sintetic, componenta teoretică și, sporadic, aspectele ilustrative prezente în analiza propriu-zisă sau în *Concluzii*. Mărturie a „unui stadiu mai arhaic al aromânei”, în care autorul identifică „numeroase elemente ale românei comune” (p. 181), limba scriitorilor moscopoleni este, prin volumul de față (și prin cel ce va urma, sperăm, cât mai curând), subiectul unei cercetări avizate și meticuloase – o lucrare de dialectologie și de istoria limbii române, cu unele elemente de istoria limbii române literare și de balcanologie – care clarifică

⁴ Vezi p. 26, unde autorul preia distincția dintre cele două direcții propusă de Th. Capidan, în *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, București, 1932, p. 48 sqq.

pentru specialiști o anumită etapă, mai puțin cunoscută, a istoriei limbii române în general și a dialectului aromân în special.

Luminița Botoșineanu

CONSTANTIN ERETESCU, *Fata Pădurii și Omul Noptii. În compania ființelor supranaturale*, București, Editura Compania, 2007, 576 p.

După studii de folclor contemporan și analize ale unor teme antropologice, publicate la aceeași editură, etnologul Constantin Eretescu abordează și formula monografiei unui text folcloric, urmărit de la primele informații etnologice din secolul al XIX-lea și în marile chestionare ale secolului trecut, până la cele mai noi culegeri sau sinteze ale cercetătorilor contemporani. Este vorba despre texte publicate până în 2004, la care autorul a avut acces, în ciuda deplânsei îndepărtări a acestuia, timp de două decenii, de sursele etnologice românești (p. 14). Exercițiul adunării acestor texte îi sugerează probleme de aranjare a materialului „contradictoriu și inegal, dar reprezentativ” (p. 15), glose pe marginea bogăției mitologice a textelor brute, culese mai ales din regiunea maramureșeană, acolo unde se naște, de altfel, preocuparea cercetătorului pentru acest subiect. Zona Maramureșului, împreună cu alte teritorii ale nordului etnografic (mai exact: partea centrală și de nord a Transilvaniei, Transcarpatia ucraineană și nord-vestul și centrul Moldovei) vor fi declarate puncte de interes pentru vizibilitatea mitului pe care îl urmărește autorul.

Aspirațiile de originalitate se întâlnesc aici cu antecedentele remarcabile ale modelului monografic. Constantin Eretescu se declară un virtual descendent al lui D. Caracostea, Adrian Fochi sau Ion Taloș, folcloriști care au realizat studii tinzând spre exhaustivitate asupra unor texte lirico-epice emblematice pentru cultura noastră populară. Alegând să analizeze corpul variantelor unui text epic, care depășește granițele literaturii folclorice, pentru a păși, în virtutea completitudinii dosarului de existență a celor două „personaje”, în domeniul mitologiei populare, în capitolul de credințe, superstiții și rituri propriu-zise, autorul este nevoit să opereze atente delimitări hermeneutice, cu ambiție holistică. Confruntat cu probleme similare de metodologie în realizarea monografiei sale publicată în 2004 (*Cununia Fraților și Nunta Soarelui: incestul zădărnici în folclorul românesc și universal*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 300), Ion Taloș alege să inventarieze condiția stilistică și tematică a textelor, care-i va permite să identifice două variante ale baladei analizate și, în plus, să încadreze în aria cercetării eventualele „oicotipuri” (variantă locală sau regională a unui tip mai răspândit), după modelul suedezului C.W. von Sydow.

Miza studiului se pliază pe polifuncționalitatea mitologiei populare, conjugată, în cuprinsul lucrării, cu „polimorfismul” și „omniprezența” Fetei Pădurii, însă rezolvarea acestei ecuații cu mai multe posibilități induce dificultăți exegetice în conștiința cercetătorului, care pătrunde, în virtutea unui consacrat principiu al valabilității substratului ritualic, până la suprafața estetizată a textului folcloric, pe tărâmul riturilor inițiatice, unde speră să identifice acel *primum movens* al logicii practice care stă la baza textelor. Motivele folclorice și filiațiile unor reprezentări mitologice sunt discutate în numeroase subcapitole, concluziile acestora urmând să lege firele interpretării și, în final, să lumineze satisfăcător „portretele” celor doi eroi, precum și relația dintre aceștia.

Nedeterminarea și, în alte cazuri, supradeterminarea unor mitologeme, care intervin în textele propuse analizei, datorită recurenței lor în sistemele rituale, etnologice sau narative ale universului tradiției populare, explică recursul la comparatism și mediere interculturală, instrumente urmate obligatoriu, ca în orice probabilistică, de concluzii edificatoare. Mitul (și în paralel legenda și suportul ritualului inițiativ) Fetei Pădurii și al Omului Noptii îl interesează pe cercetător în măsura în care

aceste „realități” ale tradiției pot explica ceremonia integrării tinerilor păstori în „confreția secretă” (potrivit teoriei lui Mircea Eliade) a grupului profesional al oierilor, prin rituri de segregare sexuală (p. 71). Lăsând la o parte condiția estetică a textelor folclorice și sistematica narativă în care acționează aceste mitologeme, Constantin Eretescu utilizează efectele „politextualității” pentru a ajunge la rădăcina acestui scenariu ritualic.

În cadrul practicii mitico-magice, Fata Pădurii este „oficiantul ritului”, iar Omul Noptii este „mediator mitic”, însă aceștia nu apar împreună decât în zona de maximă vitalitate a ritului. Autorul este interesat de ipostaza textelor folclorice ca „mărturie care probează prezența unor reprezentări supraumane în mentalul colectivității umane”, încât acestea „au o valoare egală” (p. 28), nefiind ierarhizate pe criterii estetice, deși este îndeplinită condiția „conversiunii ritului”, emisă de V.I. Propp și acceptată de Constantin Eretescu în premisele metodologice ale cercetării sale.

De apreciat este atenția autorului pentru relevarea atitudinii povestitorilor sau a informatorilor, care oferă informații cu privire la gradul de verosimilitate și de vitalitate a tiparului inițiativ. Inflexiunile, evoluția, contaminarea portretului celor doi eroi mitici sunt date ale oricărui proces mitogenetic, prin care mitul se transformă lent, ca scenografie rituală, în produs al imaginației folclorice: legendă sau poveste. Chiar „jurnalul oral” al unor eventuale incursiuni ale oamenilor satului în lumea mitului sau, din contră, al pătrunderii bruște a structurilor mitului în contingent este îmbrăcat cu substanța gândirii mitico-magice, a arhetipului, de la care pleacă sau cu care se întâlnește orice variantă estetică a textului oral. Experiența cotidiană se convertește astfel în experiență mitică, fără ca pragul dintre cele două să fie neapărat marcat, simțit, interpretat. De aceea, atenția cercetătorului va trebui îndreptată mereu spre evoluția mitului în conștiința colectivă, și nu invers, așa cum sublinia antropologul Claude Lévi-Strauss.

Demersul pleacă de la identificarea numelor diferite sub protecția cărora performează cele două reprezentări în episoadele imaginarului arhaic, etichete „mai mult sau mai puțin capabile să sugereze de la prima vedere faptul că personajul din spatele numelui este unul și același” (p. 41). Măștile denominative din lista alcătuită de Constantin Eretescu semnalizează deja ambiguitatea inerentă de care se vede nevoit să se detașeze în capitolul de analiză a particularităților personajelor mitologice cu care sunt înrudite Fata Pădurii și Omul Noptii.

Funcția deficitară a onomasticii se vrea complinită de un set de acțiuni specifice, în măsură să delimiteze teritoriul mitologic stăpânit de eroii studiului. „Dexteritatea” Fetei Pădurii are de obicei o finalitate erotică, de *Zburător* specializat – așa cum probează și capitolul final al studiului, care e o vastă interogație a identificării Fetei Pădurii cu un *Zburător feminin* (p. 138–145), cunoscută fiind inșafăibilitatea erotică a protagonistei – care se arată în general ciobanilor în lungile perioade singurate, dar proteismul ei urmează schema complexă a metamorfozei cu ajutorul unui inventar de măști zoo- sau antropomorfe, nelipsind nici ipostaza hibridă sau terifianta supradimensionare a unor trăsături. Acest cameleonism demonstrează, potrivit opiniei lui Constantin Eretescu, statutul de divinitate a pădurii și, respectiv, condiția de mit a povestirii exemplare a întâlnirii dintre eroină și viitorii inițiați (p. 57–58).

Interferențele, bogat ilustrate de autor, dintre Fata Pădurii și alte ființe mitologice, diluează elementul mitic din care e construită divinitatea silvană, îndepărtând lectorul de la propriile așteptări hermeneutice. Pentru că exegeza integratoare este minată de o cunoaștere disociativă, care aspiră să edifice teza prin îndepărtarea termenilor nepotrivii unui portret ideal. Cu toată atenta cântărire a diferențelor și în condițiile unei bune orientări de specialitate, etnologul acceptă cu ușurință diversele ipoteze apărute în calea traseului său analitic, ca urmare a procesului de contaminare specific fenomenului etnofolcloric. Capitolul despre interferențe constituie o lungă listă de prezențe mitologice, în care *Fata Pădurii* este confruntată succesiv cu *Avuzuhară*, *Ciuma*, *Dracul*, *Frunușelele* sau cu *Marțolea*, căci „transferul de funcții de la o reprezentare mitologică la alta este rezultatul firesc al circulației orale” (p. 123).

Întâlnirea, în spațiul mitului, cu *Mama (Muma) Pădurii* aduce piedici grave configurării unui portret clar al Fetei Pădurii. Lista de asocieri (similitudinea numelor, acțiuni asemănătoare erotice și coercitive, o eventuală proveniență din mitologia nordică, esența de vrăjitoare ș.a.) este contrabalansată de realitatea estetică: „Fata Pădurii este o reprezentare preponderent mitologică, *Muma Pădurii* este mai ales personaj de basm” (p. 55). Confuzia este menținută însă, din cauza transgresării personajului tânăr din mit în ficțiune, prin demitizarea narațiunilor legendare. Operând cu o bibliografie din care se desprind tendințele eterogene în privința confundării sau separării celor două ființe supranaturale, Eretescu își manifestă dezacordul sau aprecierea pentru romantismul necenzurat al primilor folcloriști și, respectiv, pentru strictetea metodologică a unor etnologi care l-au precedat în intențiile sale particularizatoare.

Astfel, personajul – perceput în imaginația populară când ca un „humanoid pilos, urât, supradimensionat, o ființă sălbatică” (p. 60), când ca „o femeie tânără, frumoasă, întru totul asemănătoare celor din mediul în care circulă” (p. 61) – este inclus de autor în seria divinităților, în urma demonstratei „combinații de trăsături opuse” (p. 65); la fel sunt încadrate apoi „trăsăturile monstruoase care pun în evidență forța și unicitatea” Omului Noptii (p. 115). Zeiței demonice, proteice prin excelență, i se descrie parcursul cultural din misterele inițiatice în folclor, acolo unde împarte, iarăși, numeroase spații narative cu alte personaje mitologice. În plus, credem că inventarul comparativ al lucrării s-ar putea continua. Autorul l-ar putea îmbogăți cu alte reprezentări ale diferitelor vârste mitice, „fată” – „bătrână”, prezente în folclorul nostru ritual, unde s-ar putea găsi, în fine, și cheia hermeneutică mult așteptată. De asemenea, autorul nu comentează posibilitatea unei comparații între cuplurile de reprezentări mitico-magice, deși avem, în inventarul imaginarului folcloric, un cuplu de genul *Muma Pădurii – Moșul Codrului*, performeri ai unor rituri asemănătoare celor discutate. Încercând o sinteză a acestor prezențe mitologice, de contururi hiperbolice și stăpâni ai spațiilor naturale, nedomesticite, Nic. Densușianu le vede ca strămoși ai pelasgilor, ai oamenilor faunici de pădure (*Dacia preistorică*, București, Editura Meridiane, 1986, p. 53).

Tipologia narativă alcătuită de Constantin Eretescu respectă, de fapt, specificul de „reprezentare cumulativă” (p. 112) al Fetei Pădurii, căci nucleele epice avute în vedere se doresc a fi expresii de sine stătătoare ale acțiunilor personajului, demonstrații ale polifuncționalității sale. Uneori, ea este „iubită pădurarului”, apoi avânturile erotice iau proporții insuportabile, îndeplinindu-se condiția violenței rituale în temele „Feciorul răpit” și „Feciorul purtat în zbor”, cazuri în care agentul uman nu se poate opune „jocului” și „glasului” Fetei Pădurii (p. 68–83, 87–88). Alte povestiri mitice descriu preponderent acțiuni de apărare, ingenioase soluții găsite de indivizii atacați de ființa malefică; de exemplu, folosirea „brăncinarului” de către ciobanul care, prin magia cercului, realizează un rit de eliberare (p. 84), ori păcălirea personajului feminin prin tertipurii ca „Omul cu două capete/omul cu patru picioare” (p. 105–106) sau „Cizma roșie” (p. 108–110). În multe narațiuni – introduse generos de Constantin Eretescu în matca ființelor supranaturale studiate –, fabula este o schemă deschisă, viabilă în multe alte contexte epice populare.

Deși este declarată „gemelariitatea” celor doi parteneri – caracterizare discutabilă, inclusiv din punct de vedere lexicologic –, tipologiile lor mitico-epice sunt urmărite în secțiuni separate ale cărții. Capitolul dedicat Omului Noptii ni-l prezintă pe acesta fie în ipostaza de „canibal”, care îl „transsubstanțializează” pe neinițiat (p. 116), fie ca *Omul Ușilor*, precum și în momentul demitizării și neutralizării figurației mitice căreia îi aparține eroul, după același model cumulativ folosit în caracterizarea Fetei Pădurii.

În capitolul următor, cercetătorul discută diversele metode de anihilare a „divinităților” prezentate, prilej de pătrundere pe teritoriul medicinei populare. Folosirea inventarului magic împotriva acțiunii celor două personaje corespunde unei „faze relativ nouă [sic!] în relația complexă dintre om și ființa supranaturală” (p. 124), observă autorul, referindu-se la pierderea conștiinței

mitico-magice și la reducția ficțională a ritului. Cu toată pierderea iremediabilă a vitalității ritualice constatată în spațiul românesc, Constantin Eretescu identifică nesperate surse ale supraviețuirii în cotidianul american al experienței sale profesionale: „Forme violente ale riturilor de inițiere sunt practicate până astăzi de studenții americani. Acceptarea în fraternități și sororități este însoțită frecvent de probe în care candidatul trebuie să dea dovadă de bravură, să consume în exces alcool etc. Nu e de mirare că legendele mitologice conservă descrieri ale unor practici abandonate în timp” (p. 72). Este cert aici anunțatul „efect nescontat al depărtării, care a fost contactul cu o seamă de culturi puțin cunoscute, accesul la o vastă literatură mitologică și deschiderea unor noi perspective asupra domeniului” (p. 14).

Profilul științific al lucrării este susținut de un bogat corpus de texte (514) din toate zonele avute în vedere, de rigurosul „tablou al variantelor”, cu informații despre zonă, culegător, informator, data culegerii, de harta izomorfismelor compartimentului de imaginar folcloric studiat, la care se adaugă un glosar de termeni dialectali.

Ioana Repciuc

VIOREL HODIȘ, *Articole și studii, 1. Relația de echivalență (logic – semantic – sintactic); 2. Varia*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2006, vol. I, 280 p.; vol. II, 288 p.

Cartea reprezintă, după cum declară autorul însuși, o selecție retrospectivă a unora dintre articolele publicate de-a lungul anilor, în reviste, anuare și diverse volume de specialitate. Scopul mărturisit al acestui demers este de readucere în circuitul științific actual a unei etape din activitatea de cercetare a lingvistului, totul fiind pus sub semnul unui ideal profesat de marele înaintaș, Sextil Pușcariu – „mai fascinantă chiar decât aflarea adevărului științific e lupta eroică dusă până-n pragul atingerii lui”.

În primul volum, *Relația de echivalență (logic – semantic – sintactic)*, autorul analizează limba română, sub aspectul ei sintactic, din perspectiva legăturii indisolubile între logică, semantică și sintactică. Aici se iau în discuție trei teme mari: echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv, natura sintactică a relației apozitive și conceptul de *funcție* (ca parte dintr-un viitor lexicon de terminologie sintactică). În acest volum, un loc aparte este ocupat de *apозиția/raportul apozitiv*. Pornind de la opiniile existente în literatura de specialitate, autorul susține diferența clară existentă între acest raport și raportul de coordonare sau cel de subordonare, precum și faptul că apозиția și termenul său inițial sunt unități sintactice echivalente semantic și sintactic. Autorul propune și un studiu punctual al apозиției în opera lui Alecu Russo sau al structurilor apozitive din presă.

În continuarea ideilor avansate în articolele anterioare, autorul prezintă detaliat problema naturii sintactice a relației apozitive, subliniind faptul că raportul apozitiv se distinge atât de raportul de subordonare, cât și de raportul de coordonare, în funcție de o serie de criterii (sensurile termenilor relației, mijloacele de realizare a relațiilor, principiul comutabilității etc.).

În capitolul următor, Viorel Hodiș se oprește asupra conceptului de *funcție* perceput din punct de vedere sintactic, concept pe care îl consideră legat de acela de *relație* sintactică, întrucât funcția nu poate apărea decât ca o consecință a relației.

De problematica echivalenței țin și demersurile de expunere a teoriei *expansiunii* a lui A. Martinet, care este concretizată prin relația de coordonare și prin relația apozitivă.

Punctual sunt cercetate și juxtapunerea și aderența, subordonatele relative (pentru care autorul vorbește despre prioritatea echivalenței sintactice asupra celei semantic-referențiale între relativă și

corelativul său din regentă). Echivalența în sintaxă îl preocupă în mod special pe Viorel Hodiș, care îi face o analiză detaliată atât sincronic și diacronic, printr-o prezentare critică a opiniilor existente în literatura de specialitate, cât și aplicativ, prin trecerea în revistă a unor fapte de limbă care exemplifică această relație.

Rezumatul tezei de doctorat (*Apoziția și propoziția apozitivă*) a lui Viorel Hodiș pune accentul pe ceea ce constituie, considerăm noi, preocuparea de referință în cercetările Domniei Sale – *apozitia* (aici făcându-se atât o retrospectivă critică a principalelor orientări din literatura de specialitate asupra acestei teme, cât și coordonatele teoretice proprii autorului și o perspectivă aplicativă). Prezentarea interferențelor între semantic și sintactic nu face decât să sublinieze încă o dată corelația dintre cele două planuri, necesară înțelegerii fenomenelor lingvistice.

În al doilea volum, intitulat *Varia*, autorul se ocupă de morfo-sintaxa românească, de ortografie (în special privind editarea materialului folcloric), de semantică (mai ales de cuvintele polisemantice) și de probleme de cultivare a limbii. În studiile legate de morfo-sintaxa românească, temă care ocupă un loc important în volum, autorul abordează elementul predicativ suplimentar, subordonarea multiplă în frază, flexiunea nominală casuală, atingând punctual și situațiile propozițiilor subordonate omonime, a redundanței conectivelor, a statutului morfologic al unor adverbe etc. Acest al doilea volum se încheie cu o serie de recenzii, de interviuri și de note ale lingvistului.

Viorel Hodiș reconsideră domeniile sintaxei, semanticii și logicii, arătând că morfologia și sintaxa sunt organic legate, ceea ce duce la o disciplină lingvistică aparte, *morfo-sintaxa* (concepție prezentă, de altfel, în unele orientări lingvistice anterioare – vezi G. Ivănescu).

Cartea *Articole și studii*. 1. *Relația de echivalență (logic – semantic – sintactic)*; 2. *Varia* are valoarea atât a unei sinteze a opiniilor existente în literatura de specialitate, analizate critic (într-un demers interdisciplinar, principalele surse fiind reprezentate de lucrări de lingvistică, dar și de lucrări de logică), cât și o sinteză a cercetărilor anterioare ale autorului.

Această carte, semnată de profesorul Viorel Hodiș, constituie o lucrare de referință pentru istoria teoriei sintactice românești.

Elena Dănilă

ADINA-LUCIA NISTOR, *Interferențe lingvistice româno-germane/săsești în sud-vestul Transilvaniei (Rumänisch-deutsche/siebenbürgisch-sächsische Sprachinterferenzen im Südwesten Siebenbürgens)*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2001, 242 p.

Principiile teoretice și metodologice referitoare la contactul dintre limbi și la consecințele acestui fenomen pe plan lingvistic sunt aplicate în această lucrare la investigarea modului în care limba română a influențat limba germană colocvială (*Umgangssprache*) din Transilvania și, în special, dialectul săsesc din Petrești (Petersdorf), o comună de pe Valea Sebeșului, județul Alba. Preferința mărturisită pentru analiza „transferențelor” din domeniul limbii vorbite este explicată de către autoare prin caracterul mult mai deschis transferurilor din română al acestei variante a limbii în raport cu varianta scrisă. Rezultatul cercetării este o cuprinzătoare sinteză asupra problemelor interferențelor româno-germane/săsești, sistematizând, clar și reprezentativ pentru analiza efectuată, un bogat material factual.

Dincolo de expunerea scopului lucrării, a materialului și metodelor de lucru, primul capitol (*Einleitung*) este un succint istoric, în care se înfățișează, sistematic, pe de o parte, probleme majore ale formării poporului român și a limbii române, factorii istorico-culturali care au favorizat apariția

limbii române literare și, totodată, particularitățile dialectului dacoromân, iar, pe de altă parte, se prezintă statutul, de-a lungul timpului, al minorității săsești din Transilvania, pentru a se ajunge, la sfârșitul acestui subcapitol, la descrierea relațiilor socio-istorice și culturale româno-săsești. Urmează apoi o schiță istorico-geografică a localității Petrești și o analiză fonetico-fonologică, morfologică și lexicală a graiului românesc vorbit aici. Acesta aparține, tipologic, subdialectului crișean, însumând însă și particularități specifice graiurilor din Muntenia, Banat, Moldova, precum și elemente străine din dialectul săsesc, din varianta germanei vorbite în Austria, din maghiară, turcă, din limbile slave etc. În dialectul săsesc din Petrești se regăsesc particularități comune dialectelor din vestul Germaniei, el putând fi apropiat de un dialect german de vest de pe Mosela, numit „moselfränkisch”.

Tot în primul capitol, autoarea își motivează preferințele terminologice. Termenul „interferență” (*Interferenz*), definit fie ca „deviere de la normă” (Weinreich), fie ca „încălcare a normei” (Juhasy) sau ca „transfer negativ” (Ternes), este neconvenabil din cauză că definește atât fenomenul, cât și efectul/rezultatul unui contact lingvistic, ceea ce dă naștere la neclarități. Acesta este motivul pentru care Clyne opune conceptului de „interferență”, propus de Weinreich, pe acelea de „transferență” (*Transferenz*) și de „transfer” (*Transfer*), primul desemnând preluarea de elemente, mărci și reguli dintr-o altă limbă, iar cel de-al doilea rezultatul transferenței. Termenii „transfer” și „reproducere” pentru „calc” și „transferență” în loc de „calchiere” sunt întrebuițați și în această lucrare, fiind considerați cei mai adecvați pentru reliefaarea contactului lingvistic româno-german/săsesc.

Capitolul al doilea este o prezentare cuprinzătoare a lucrărilor care au ca obiect de cercetare contactul lingvistic româno-german, iar în capitolul al treilea se analizează exclusiv germana vorbită și dialectul săsesc din Petrești, cu prezentarea detaliată a vocalismului și consonantismului acestora. Germana vorbită și dialectul săsesc din Petrești, pe lângă coloratura austriacă, poartă amprenta limbii române, a cărei influență s-a manifestat atât la nivel fonologic (fonetic, fonemic, prozodic), cât și la nivelurile gramatical (morfematic, morfologic și sintactic) și lexico-semantic.

Transferența fonologică (*phonologische Transferenz*) și integrarea transferurilor românești depind în mare măsură de gradul de bilingvism al vorbitorului. O primă situație, definitorie pentru transferența fonemică, apare atunci când un cunoscător a cel puțin două limbi străine transferă un fonem din limba A (fără echivalent în cealaltă/celelalte limbă/limbi cunoscută/e) în sistemul fonemic al limbii B, de exemplu rom. /ɨ/ > săs. /i:/ săs. /i:/ (Zlç) inkUrkan/ „a (se) zăpăci” < rom. a (se) incurca. O altă situație este aceea a „transferului pozitiv” (*positiver Transfer*), când un fonem al limbii A este articulat la fel ca un fonem din limba B. Interesant este cazul „integrării fonemice” (*phonemische Integration*), care constă în acoperirea unui gol dintr-un sistem fonemic cu foneme din imediata apropiere a acestui gol. Spre exemplu, vocalele /ā/, care lipsesc din sistemul fonemic german (și din cel săsesc), sunt redată în germana vorbită și în dialectul săsesc din Petrești prin /U/ : /klt/ < rom. cât, /klnepəl/ < rom. cânepă, /U/ : /mUIne/ < rom. mâine, /pUIne/ < rom. pâine, /ə/ : /kəntek^h/ < rom. cântec. Sunetul românesc â apare transferat ca atare în graiul săsesc și în germana vorbită din Petrești în sintagma *până-i lumea* „solange die Welt besteht” > săs. /pinəl IUmea/.

Transferența gramaticală (*grammatische Transferenz*) și integrarea transferurilor românești, analizate în această lucrare la nivel morfematic, morfologic și sintactic, constau nu în transferarea unei întregi paradigme, ci doar a acelor componente morfematice (morfeme) ale transferului care sunt acceptabile pentru sistemul limbii împrumutătoare. Mai exact, în cazul transferurilor substantivale, adjectivale și verbale se transferă doar morfemele-radical, nu și flexivele care sunt adaptate sistemului morfologic în care se receptează transferurile respective. Spre exemplu, cel mai frecvent tip de integrare a verbelor românești în germana vorbită și în dialectul săsesc din Petrești constă în adăugarea, la radicalul verbal românesc, fie a terminațiilor românești de infinitiv + terminația germană de infinitiv -n (*sich kâran* „weggehen” < rom. a se căra, *krutschin* „sich wundern” < rom. a

se cruci), fie doar a terminațiilor specifice infinitivului german *-en, -eln/-ieren* (*pipen* „rauchen” < rom. *a pipa, kjuren* „ schielen” < rom. reg. *a chiori*). Interesantă este pătrunderea elementelor românești în câmpul morfo-sintactic al părților de vorbire, cum ar fi adaptarea unor verbe din germana vorbită la valența verbelor românești. Spre exemplu, *sich spielen* < rom. *a se juca* este întrebuințat reflexiv în germana vorbită și în dialectul săsesc din Petrești, deși acesta nu este reflexiv în germana standard. Un alt exemplu este distribuția unor prepoziții, folosite în germana vorbită și în dialectul săsesc cu același regim cazual cu care sunt utilizate în limba română: *ähneln mit + D* < rom. *a se asemăna cu* (în germana standard *ähneln + D*), *sorgen auf + Ac* < rom. *a îngriji pe cineva* (în germ. standard *sorgen für*).

Transferența sintactică (*syntaktische Transferenz*) se relevă la nivelul topicii, în germana vorbită și în dialectul săsesc din Petrești fiind întrebuințate unele construcții sintactice cu exact aceeași topică cu care au fost transferate din română: săs. *Oh, Pujō mengten!* < rom. *O, puilul meu!* (germ. standard *Oh, mein Kind/Liebsten!*), săs. *Nicht geh' hin!* < rom. *Nu te duce acolo!* (germ. standard *Geh' nicht hin!*).

Dacă transferența lexicală (*lexikalische Transferenz*) presupune transferul de lexeme dintr-o limbă în alta, transferența semantică (*semantische Transferenz*) înseamnă transferarea de sememe din limba A în limba B. Plecând de la diferențierea operată de Uriel Weinreich, autoarea distinge între „transfer” = calc lexical și „reproducere” = calc frazeologic, ceea ce corespunde distincției făcute de Werner Betz între „Lehnwort” și „Lehnprägung”. Reprodusele sunt reprezentate de expresiile, locuțiunile și proverbele care au pătruns din română în dialectul săsesc și în germana vorbită din Petrești și care pot fi folosite cu rol de citate ca atare (*etwas ist Floare la ureke* < rom. *a fi floare la ureche*) sau pot fi traduse din română, cuvântul-cheie păstrându-și însă forma românească (*sich de Kap machen* < rom. *a-și face de cap*). Există și cazuri de transferență profundă, când expresiile și locuțiunile traduse din română în întregime sunt întrebuințate fără a li se cunoaște originea străină (*jemandem den Kopf Kalender machen* < rom. *a-i face cuiva capul calendar*). Cazurile speciale de transferență lexicală sunt reîmprumutul (*Rückentlehnung*): *Schmecker* „om șiret, viclean” < rom. *șmecher, -i* < germ. *Schmecker* „persoană cu gusturi rafinate”) și împrumutul multiplu (*Mehrfachentlehnung*), unele exemple având atestări vechi: săs. *pintsch* (1666), săs. *Opintsch* (1761) < rom. *opinci*. Prin integrarea semantică a transferurilor din română în dialectul săsesc și în germana vorbită din Petrești, s-a ajuns fie la restrângeri de sens, fie la păstrarea neschimbată a semnificației sememelor, fie, mai rar, la lărgirea sensurilor transferurilor.

Ultimele trei subcapitole ale acestui capitol final sunt consacrate studierii influențelor de ordin secundar (maghiară, slavă, turcă, țigănească, franceză, engleză), care, aidoma românei, dar într-o mai mică măsură, și-au pus amprenta asupra germanei vorbite și a dialectului săsesc din Petrești.

Răspunzând întru totul titlului pe care îl poartă, lucrarea în discuție, rod al unei minuțioase analize aplicate pe un material faptic bogat și variat, cu impresionante trimiteri bibliografice (293 de titluri), reprezintă neîndoieinic o contribuție importantă la studiul raporturilor româno-germane.

Ana-Maria Prisacaru

ANATOL EREMIA, VIORICA RĂILEANU, *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, Chișinău, „Tipografia Centrală”, 2008, 310 p.

Ghidul cuprinde localitățile din Republica Moldova în ordine alfabetică, cu apartenența lor administrativă din anul 2003 (raionul și comuna sau municipiul), cu situația administrativă din perioada anterioară (1998–2003, județul și comuna de care aparțineau), distanța până la fostul centru

judetețean, respectiv actualul centru raional, numărul populației după recensămintele din 2004 și 1994 și componența națională, prima atestare documentară și noile coduri poștale.

Situația administrativ-teritorială actuală urmează legile specifice din 2001 și 2003, iar situația veche este prezentată conform legilor privind organizarea administrativ-teritorială din anii 1998 și 1999.

Ghidul recent publicat utilizează și lucrări anterioare ale acelorași autori, și anume *Nomenclatorul localităților din Republica Moldova*, Chișinău, 2001 (Anatol Eremia), respectiv *Nomenclatorul localităților din Republica Moldova*, Chișinău, 2005 (Anatol Eremia, Viorica Răileanu). De asemenea, s-a uzat și de îndreptarul *RSS Moldovenească. Orânduire administrativ-teritorială*, Chișinău, 1988.

Primele atestări documentare au fost date după colecții de documente: *Moldova în epoca feudalismului*, Chișinău, vol. I, 1961 și urm., DIR, A. *Moldova*, București, vol. I, 1954 și urm., DRH, A. *Moldova*, București, vol. I, 1975 și urm.

Secțiunea I (*Patrimoniul toponimic al Republicii Moldova*) a ghidului cuprinde și un capitol (al treilea) cu privire la *Ortografierea numelor de locuri și localități* (p. 18–23), cu recomandări formulate în conformitate cu normele ortografice ale limbii române contemporane stabilite prin *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM²)* (București, 2005) și prin *Normele ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române* (Chișinău, 1991). Acest capitol este însoțit de câteva extrase din ultimul îndreptar ortografic. Secțiunea I mai cuprinde un capitol succint asupra istoriei și toponimiei zonei, urmat de un altul despre *Reglementarea și ocrotirea toponimiei naționale*.

În secțiunea a II-a (*Nomenclatorul localităților din Republica Moldova*), repertoriul alfabetic este prefațat de un tabel conținând raioanele Republicii Moldova, după care sunt consemnate unitățile administrativ-teritoriale cu statut special (Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuză UTAG și Unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului UATSN) și municipiile cu localitățile subordonate acestora. După repertoriul propriu-zis (p. 28–264) urmează o serie de tabele la fel de utile:

- Unitățile administrativ-teritoriale din componența UTAG (p. 265);
- Unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului cărora li se pot atribui forme și condiții speciale de autonomie (UATSN) (p. 266–269).

Secțiunea a III-a (*Completări și modificări în organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*, p. 270) prezintă modificările „survenite în planul onimic și normativ-ortografic”. Această secțiune se compune din următoarele tabele:

- *Localitățile apărute și oficializate în perioada 1961–1988* (cu menționarea atât a situației administrative vechi, cât și a celei actuale);
- *Localitățile redenumite în perioada 1945–1988* (cu menționarea vechii și noii denumiri);
- *Localitățile scoase de la evidență sau comasate în perioada 1957–1988;*
- *Localități al căror statut independent a fost restabilit după anul 1990;*
- *Localități ale căror nume vechi au fost restabilite după anul 1990;*
- *Localități ale căror denumiri au fost corectate după anul 1990.*

Ultima secțiune (*Informații suplimentare*) oferă informații asupra stațiilor de cale ferată, a distanțelor dintre orașe etc.

În final sunt oferite patru hărți (a Republicii Moldova, a județelor din 1998–2003, a raioanelor și a căilor rutiere).

Suntem convingși că *Ghidul localităților Republicii Moldova* reprezintă un instrument de lucru util nu numai specialiștilor și funcționarilor din administrație, transport sau editorilor, ziariștilor, cadrelor didactice (conform *Profetei*), dar și lingviștilor și istoricilor din România și Republica Moldova.

VIORICA RĂILEANU, *Toponimia Transnistriei: restabilirea fondului onimic românesc, componența lexicală, structura derivațională*, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, Chișinău, „Tipografia Centrală”, 2008, 168 p.

Teza de doctorat a cercet. șt. superior Viorica Răileanu încearcă, după mărturisirea autoarei, să umple un gol în cercetarea istoriei și limbii ținutului dintre Nistru și Bug: lipsa unei lucrări de ansamblu privind toponimia transnistreană sau a unei monografii toponimice a zonei. Cercetările au fost efectuate pe baza materialelor toponimice și a datelor informative colectate din surse documentare diferite (documente istorice și materiale cartografice). Obiectul concret al lucrării îl constituie repertoriul toponimic cuprinzând numele de localități de la Est de Nistru (cca 300 de localități). Înregistrarea întregului tezaur toponimic românesc din Transnistria rămâne însă un deziderat (p. 60). Ni se atrage atenția asupra unui lucru evident, și anume că numele de locuri din Transnistria au fost denaturate, prin rusificare sau prin deformare în diverse surse scrise străine.

Lucrarea cuprinde patru capitole, primul (*Toponimia Transnistriei: aspecte istorico-etimologice. Repertoriu toponimic*) prezentând un repertoriu toponimic, cu baza de date excerptată din diverse surse documentare. Capitolul al II-lea (*Toponimia Transnistriei din perspectivă istorică*) plasează, mai întâi, zona cercetată în timp și spațiu, ca o zonă inițial românească, deși în prezent are aspectul unui mozaic etnic și lingvistic. „Spațiul geografic transnistrean prezintă trăsături specifice românești atât sub aspect istorico-etnologic [sic], cât și toponimic propriu-zis” (p. 72). Începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea (1792), ponderea elementului românesc cunoaște o involuție, în anumite privințe aparentă, prin colonizarea zonei cu ucraineni și ruși îndeosebi. Fenomenul este ilustrat prin studierea naturii oiconimelor (nume românesc sau străin) și a relației cu componenta etnică a localităților (majoritar românești sau nu). Ultimele două capitole analizează același material toponimic din perspectiva componenței lexicale (toponime topografice și toponime socio-istorice), respectiv a structurii derivaționale (toponime simple și toponime compuse).

Punctul forte al acestei lucrări îl reprezintă *Repertoriul toponimic al localităților din Transnistria*, istoric și etimologic. În ceea ce privește planul ambițios, punctat în *Introducere*, acela de a utiliza „metode de cercetare multiple, în funcție de aspectul urmărit într-o anumită secvență” (metoda descriptivă, comparativ-istorică, lexical-tipologică, teritorial-geografică, structural-derivațională, analiza semantică), acesta provoacă uneori confuzii, pentru că se pierde din vedere aplicarea cu consecvență a unui criteriu. Inconsecvența transpare, de altfel, chiar în debutul cărții (p. 15), când se face afirmația asupra perpetuării din antichitate până în prezent a unor nume topice, *îndeosebi a oiconimelor*, afirmație amendată tacit la pagina 63, unde se arată că doar hidronimele majore antice s-au păstrat. Nu poate scăpa neobservată nici tratarea romantică, de multe ori, a unor idei, ca de exemplu preluarea cu ușurință și într-un spirit necritic a teoriei despre țara Bolohovenilor, din capitolul al II-lea, introducerea istorică. Revenind la inconsecvența în aplicarea unor criterii, în capitolul al III-lea floronimele sunt considerate numele formate direct de la nume de plante, dar și indirect, de la nume de persoană provenind din nume de flori. Aceeași inconsecvență și în cazul floronimului *Iasca*, explicat de la apelativul *iască* „ciupercă uscată etc.”, dar menționat în capitolul al II-lea, p. 83 (*Sate cu denumiri identice*) cu trimitere la toponimul *Iași* (*Iasca* „al Iașilor”?). Mai mult, efortul de a extrapola un fenomen dintr-un plan al limbii într-altul conduce la erori flagrante. După modelul botezării persoanelor cu nume de animale pentru a fi ferite de primejdia fiarelor (*Lupu*, *Ursu*), „tot astfel și localitățile erau botezate din același motiv, pentru a înlătura astfel de pericole din preajma oamenilor” (cu trimitere la oiconimicele *Lupulova*, *Ursulova*).

În același timp, clasificarea grupei de toponime topografice în oronimice, hidronimice, floronimice și zoonimice reprezintă un amestec de criterii: clasa geografică a referentului (munte, apă), alături de natura apelativului utilizat (nume de plante, nume de animale). Rezultatul duce, în

mod firesc, la confuzie, pentru că pot exista oronime care să fie, în același timp, și floronime sau zoonime. De altfel, de multe ori, o categorie de toponime distinsă prin aplicarea unei metode din multitudinea de metode anunțată în declarația de intenție a autoarei se dovedește a fi enunțată și utilizată fără a se obține un rezultat. Subcapitolul *Toponime etnonimice* (3.2.2) din categoria *Toponimelor topografice* (cap. III, *Componenta lexicală*) începe promițător cu un citat din Emil Petrovici despre importanța studierii toponimiei în zone cu amestec etnic și cu straturi toponimice, însă aplicarea ideii la zona cercetată se oprește *in nuce*, pentru că nu produce decât o afirmație cu caracter general asupra „mozaicului” etnolingvistic din Transnistria. În plus, ni se oferă iarăși o probă de interpretare eronată a unor fapte, de altfel interesante: autoarei i s-a părut că a găsit în zona cercetată doar „termeni etnici și formații onimice specifici limbii române”, însă această afirmație este susținută prin exemple precum *Bulgarca, Moldova, Voloscoe, Voloșca, Ucraina*.

Caracterul fastidios al utilizării prea multor categorii și clase de obiecte se vede din repartizarea concomitentă a unor toponime la două categorii: *târlă, câșlă, oada* la toponimele profesionale și la oiconimice, de asemenea o serie de oiconime care arată locul de unde au venit locuitorii (regiunea, localitatea etc.), discutate atât la toponimele etnonimice, cât și la toponimele migratorice.

Rămâne util mai ales capitolul I, cu lista de toponime, susținute de atestări și localizare (deși aceasta din urmă este uneori prea vagă). Restul reprezintă teoretizări și generalizări de multe ori inutile sau chiar eronate, ori abordări ale aceluiași material toponimic din diverse perspective, care de multe ori amestecă faptele mai mult decât le clarifică.

Nici capitolul al IV-lea, intitulat *Structura derivațională a numelor topice românești din Transnistria*, nu este scutit de confuzii și interpretări greșite. Astfel, printre procedeele de creare a toponimelor este menționat unul lexical-semantic, adică modificarea semantică a cuvintelor, datorită evoluției realității obiective, în speță transformarea numelor comune în nume proprii. Un concept confuz, modificarea semantică prin evoluția realității obiective ducându-ne cu gândul mai curând la conceptul, deja definit de Dragoș Moldovanu, de *resemantizare a toponimelor* sau la acela de *motivare semantică secundară* (cf. Eichler). Nici așa-zisul procedeu lexical-semantic, *id est* contopirea într-un cuvânt a două sau mai multe unități lexicale, nu este definit și exemplificat mai clar: doar grafia oiconimelor *Doibani*, respectiv *Șaptereduri* nu dovedește aglutinarea sintagmei inițiale, iar, pe de altă parte, chiar în cazul unor sintagme sudate (ex. *Vaideni*, de la *Vai de ei*), aceste nume aveau statut de toponime încă din faza de sintagmă nesudată.

În același capitol al IV-lea este încă utilizat conceptul, cunoscut, de *transfer metonimic* (ceea ce, în concepția lui Dragoș Moldovanu, se va numi *polarizare toponimică*), adică transferul denumirii unui obiect topic asupra altui obiect situat în vecinătate. Iar utilizarea conceptului de metaforă toponimică se face, în cel mai bun caz, confundându-se metafora lexicală cu cea toponimică: printre toponimele așa-zise „somatice” (de la părțile ale corpului) sunt menționate toponimele *Buric, Buza, Burtă*, deși în lista inițială etimologia primelor două sugerează faptul că autoarea cunoaște existența apelativelor cu sens geografic (ar fi, deci, metafore *lexicale*), iar în cazul ultimului, se trimite la antroponim. Alteori, însă, aplicarea conceptului de metaforă toponimică se face într-un mod hilar: *Mahala* – „pentru că de la distanță așezarea *pare* că formează o mahala a orașului Dubăsari”!! (p. 131).

În subcapitolul *Toponime compuse* (4.2) din acest ultim capitol al lucrării pe care o analizăm, autoarea caută în mod eronat justificarea creării toponimelor compuse în faptul că utilizarea toponimelor simple de la entopice/nume generice ar provoca o anumită confuzie în comunicare, din cauza omonimiei dintre toponim și apelativ. De aici, necesitatea unui determinant pentru identificare sau calificare. Idee greșită, deoarece doar lărgirea orizontului, ca și multiplicarea obiectelor geografice de același fel (cf. D. Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*), este însoțită de insuficiența utilizării entopicului în funcție toponimică absolută. În continuare se afirmă că, după modelul apelativelor compuse, numele topice compuse „exprimă o noțiune nouă, unitară, diferită de

cea a elementelor lor componente: *Valea Hoțului*, *Valea Adâncă* este mai concret decât *Valea* sau *Hoțu*, [pentru că] redă mai veridic trăsătura caracteristică a obiectului pe care îl desemnează. [...] Trăsăturile sau caracteristicile esențiale ale unor astfel de formații sunt unitatea de sens și funcția denominativă unică (comună)". Iarăși o idee eronată, pentru că *Valea Adâncă* nu are un sens unitar, suprasedgmental, diferit de cel al componentelor, cum se întâmplă în compusul *untdelemn* etc. Cât despre concretețe, adică „exactitatea” desemnării, orice nume topic poate fi concurat și, finalmente, substituit prin alte denumiri fără legătură cu prima, plecând, deci, de la un alt nucleu denominativ; iar acest nou nume va fi la fel de potrivit de a-și îndeplini funcția de identificare ca și primul toponim. Referitor la același compartiment al toponimelor compuse avem rezerve și față de alte câteva afirmații ale autoarei. Aceasta ajunge la concluzia că rolul apelativelor în toponimele compuse, în calitate de al doilea element, ar fi mai redus. Tot aici este de părere că procedul compunerii ar fi mai rar folosit în toponimia majoră (oiconimicele), decât în cea minoră. Dar mai ales neadevărată este constatarea că, în cazul toponimelor compuse din apelativ în N + apelativ/antroponim în G (cu alte cuvinte sintagmele heterofuncționale), „excluderea unuia din termeni duce la denaturarea toponimului”. Autoarea nu are în vedere utilizarea, în aceste situații, a genitivului *pendens*, cu elipsa determinatului, utilizat frecvent în vorbire (*pe Griviței* etc.) și care nu provoacă nici o distorsiune în înțelegerea toponimului. În sfârșit, bizară ni se pare și afirmația, paradoxală, conform căreia „denumirile care conțin adjectivul *nou* sunt uneori (sau de regulă) anterioare celor formate cu adjectivul *vechi*”, paradoxul fiind susținut prin zicala franceză *âgé comme le Pont Neuf* (acesta fiind construit cu secole în urmă). În primul rând, zicala menționată are un alt punct de plecare la bază, în al doilea rând, afirmația nu este susținută de fapte din domeniul toponimic.

În ciuda acestor observații, este demn de apreciere efortul de a prezenta diverse concepte, deși ele sunt mai puțin ilustrate prin material toponimic concret. În plus, lucrarea conține material toponimic valoros (cu forme din documente, forme dialectale, forme rusificate), ca și observații pertinente de multe ori, cum ar fi aceea că toponimele diminutive sunt formate de la toponime primare, și nu de la apelative diminutive.

Vlad Cojocaru

FELICIA DUMAS, *Lexicologie française*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2008, 208 p.

Autoarea, cadru didactic la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, este cunoscută în mediul academic în special prin prisma interesului pentru domeniul lexicologiei franceze, dar și grație preocupărilor sale legate de terminologia religioasă ortodoxă, limbajul tinerilor, sociolingvistică, semiologie, bilingvismul româno-francez și relațiile româno-franceze în Moldova.

Volumul debutează cu prezentarea obiectului lexicologiei și a principalelor concepte operaționale ale domeniului, dovedindu-se astfel util nu doar cititorilor care vor să aprofundeze elemente de lexicologie franceză, ci și celor interesați de lexicologie în general. Propunând o analiză morfologică aplicată lexicului limbii franceze contemporane, autoarea susține o împărțire a vocabularului în cuvinte monomorfemate, cuvinte derivate, cuvinte flexionare, cuvinte compuse și locuțiuni, cărora le dedică prima parte a cărții, unde sunt tratate și raporturile lexic (înțeles ca totalitatea cuvintelor de care dispune o limbă) – vocabular (ansamblul cuvintelor folosite de un anumit vorbitor) și lexic – univers. Întreaga analiză este susținută de permanente trimiteri la cele mai noi lucrări consacrate lexicologiei franceze din spațiul lingvistic și cultural al Hexagonului (A. Niklas-Salminen, J. Picoche, J. Dubois, F. Mortureux, D. Corbin, A. Lehmann), dar și din cel românesc (A. Cuniță, V. Agrigoroaiei), printr-o permanentă raportare. Însă și la lucrări esențiale ale lingvisticii franceze clasice: Martinet, Benveniste, Saussure etc.

În partea a doua a volumului, cea mai consistentă – *L'analyse morphologique du lexique* –, sunt studiate pe larg diferitele tipuri de derivare lexicală (sufixală și prefixală, parasintetică, regresivă), schimbarea valorii gramaticale, diferitele tipuri de compunere, locuțiunile, diferitele forme de trunchiere, rezultate ale principiului lingvistic al economiei în exprimare (abrevieri și sigle), împrumuturile și mai cu seamă adaptarea lor la sistemul lingvistic al francezei contemporane. Toate aceste surse de formare a cuvintelor sunt însoțite de numeroase exemplificări nu numai din limba literară, ci și din alte registre lingvistice: limbajul familiar, popular, argotic și franceza tinerilor (ca variabilă socio-lingvistică), precum și dintr-un tip particular de terminologie – terminologia religioasă ortodoxă.

Cartea se încheie cu o parte de inovație absolută în domeniul lexicologiei franceze, rezultat al interesului manifestat de autoare pentru terminologia religioasă ortodoxă, căreia nu i s-a acordat, până acum, atenția necesară (fapt reflectat mai ales la nivelul traducerilor din domeniu). În capitolul *Types d'emprunts et leur intégration au niveau de la terminologie orthodoxe en langue française*, după o prezentare a cauzelor existenței ortodoxismului în Franța și a situației acestuia în zilele noastre, sunt discutate tipurile de împrumuturi ce individualizează terminologia religioasă ortodoxă franceză (în mare parte de origine neogrecescă). Diferitele forme de productivitate înregistrate la nivelul acestei terminologii de derivarea lexicală – sufixală, prefixală și, mai rar, parasintetică – sunt analizate în capitolul *La dérivation lexicale au niveau de la terminologie religieuse orthodoxe en langue française: les rôles de l'imaginaire linguistique*.

Destinată studenților de la Facultatea de Litere, dar și profesorilor din învățământul preuniversitar, lucrarea este accesibilă datorită stilului simplu și concis, la care se adaugă faptul că partea teoretică este întotdeauna completată cu binevenite exemple. O listă bibliografică și un indice al autorilor citați întregesc ținuta științifică a cărții, care reprezintă și o formă de diseminare a rezultatelor cercetării Feliciei Dumas în calitate de director al proiectului *Dicționar român-francez, francez-român de termeni religioși ortodocși* (proiect Idei PN II aprobat de CNCIS, nr. 416 din 2007).

Daniela Butnaru

TONY BRILL, *Tipologia legendei populare românești*, 2 vol., București, Editura Saeculum I.O., vol. I, *Legenda etilogică*, prefață de Sabina Ispas, ediție îngrijită și studiu introductiv de I. Opreșan, 2005, 656 p.; vol. II, *Legenda mitologică. Legenda religioasă. Legenda istorică*, ediție îngrijită și prefață de I. Opreșan, 2006, 576 p.

Arealul vast al narațiunilor populare beneficiază de o nouă ordonare prețioasă, comparabilă în efortul de sistematizare cu tipologia basmelor întocmită de Lazăr Șăineanu sau cu cea a lui Antti Aarne și Stith Thompson. Opera cercetătoarei de la Institutul de Etnografie și Folclor București, Tony Brill, a rămas însă necunoscută timp de 40 de ani din momentul redactării ei și schimbarea acestui fapt se datorează etnologului Ion Opreșan.

Îngrijitorul ediției semnează în deschiderea primului volum un studiu cu valoare teoretică reală pentru aprofundarea speciei folclorice a legendei. Debutul demonstrației delimitează prin definiții și comparații legenda de mit, povestiri religioase și tradiție istorică. Apropiată de basm prin ușurința psihologică cu care se enunță „adevăărurile”, legenda se distinge, potrivit lui Ion Opreșan, prin modalitatea artistică a *de ce*-ului, argumentația cu scop moralizator și importanța acordată la nivel narativ blestemului, binecuvântării și metamorfozei, care adeseori decurge din primele. Observația potrivit căreia folclorul românesc nu cunoaște atitudinea sacră față de zei și solemnitatea formei artistice a mitului este esențială. Teama și respectul care definesc percepția sacrului sunt transmutate în imaginarul românesc într-o atitudine senină cu care se parcurg nivelurile ontologice, de aici rezultând unicitatea temelor și formelor folclorice.

O altă trăsătură importantă a legendelor este dată de stratificarea lor temporală în localizarea pe axa duratei. Timpul cel mai vechi al speciei explicative este al creației, urmat de perioada conviețuirii dintre divinități și oameni și de potop, căruia abia apoi îi succedă timpul imemorial, definit ca *vremea aceea*. Această ordonare „cronologică” va fi folosită și de Tony Brill, tipologia având ca viziune structurantă focalizarea progresivă de la planul amplu la detaliul cel mai mărunț al universului uman. Așezate sub „semnul formalizat al incertitudinii” (p. 12) verbelor *dicendi*, palierele tematice ale legendei compun o lume bine definită de legi și interdependențe cauzale. Studiul introductiv dezvoltă în a doua lui parte *arhitectonica și mijloacele de realizare artistică* a legendei, autorul subliniind mobilitatea cu care această specie își asumă modalități artistice general folclorice.

În contrapunct cu deschiderea volumului întâi din tipologie este așezată prefața la următorul, menită să sublinieze scăderile instrumentului de lucru prezentat. Inconsecvența termenilor și a catalogării în categorii, extinderea sferei legendei spre alte specii, paralelismul între legenda etiologică și cele mitologice ori religioase, precum și folosirea unor surse îndoielnice pentru materialul inventariat sunt tot atâtea motive pentru care tipologia trebuie continuată și perfectată.

Introducerea cercetătoarei expune metoda folosită și dificultățile întâmpinate în ordonarea legendelor populare. Catalogul conține narațiuni publicate sau aflate în manuscris până în 1940, fabulate, memorate, mituri, legende cu caracter religios, unicate. Dintre acestea, legendele etiologice (axate pe explicarea cauzei și factorilor care au condus la faptul vizat) se disting prin multitudine și formă bine încheată. Cele patru *sectoare* (după cum le numește autoarea tipologiei) ale narațiunii lămuritoare sunt împărțite de editor în două volume, primul conține doar legenda etiologică, iar următorul, legenda mitologică, legenda religioasă și cea istorică. Tony Brill a sistematizat apoi materialul pe *domenii*, spre exemplu, în cadrul legendei etiologice existând trei asemenea diviziuni: creația, urmată de fiziografia, toponimia și organizarea solului țării, iar în final, onomastica. La rândul lui, domeniul are *teme principale*, primul domeniu enunțat mai sus fiind format din următoarele părți: Creatorul și „ajutoarele” sale, cosmosul, vegetația, viețuitoarele, omul și organizarea vieții lui, popoarele. Urmează categoria *capitolelor* (de exemplu, *Vegetația* este subîmpărțită în *Arbori, Arbusti și subarbusti, Plante și Ciuperci*) și cea a *subcapitolelor*: *Bolta cerească* este organizată cu următoarele subtitluri: *Cerul, Soarele și Luna, Stelele*. După cum se observă, perspectiva pleacă de la panoramic și atemporal pentru a se opri pe amănuntul perisabil care contribuie la universul cunoscut. Ordinea în care se inventariază legendele despre viața pe pământ corespunde viziunii biblice, dar și celei științifice: omul este definit abia în urma vegetației și a viețuitoarelor.

Autoarea a urmărit o „monografie a fiecărui tip în parte”, realizată prin definirea lui completă (combinații cu alte tipuri, variante și răspândirea lor), analiza formei celei mai generale, de plecare, și consemnarea bibliografică a variantelor. Numerotarea tipurilor începe de la 10001, pentru a se crea un sistem propriu legendei, imposibil de confundat cu alte cataloage. Bibliografia speciei tipologizate conține 216 titluri de volume și broșuri, 278 de nume de periodice în care s-au găsit legende și 16 manuscrise și folosește arhivele Institutelor de Etnografie și Folclor din București și Cluj.

Odată ajuns în fața tipologiei propriu-zise, cititorul descoperă că o poate folosi cu aceeași ușurință cu care ar consulta un dicționar. Subcapitolele au această menire de a dirija cercetarea direct spre obiectul său. Interesați, spre exemplu, de modalitatea arhaică de percepție a fenomenului de dispersie a luminii, găsim următoarea structură: originea și atributele curcubeului, aceste idei marcând de fapt cele două întrebări generale cărora legenda le găsește răspuns. Catalogat între 10256 și 10259, fenomenul primește justificarea existenței sale sub formă de axiome: *Dumnezeu dă curcubeul ca să asigure oamenii că nu va mai fi potop, Fata bogată ridicată de un nor în cer și făcută curcubeu, Curcubeul este făcut din duminica creștină și cea evreiască, Curcubeul este făcut din trei surori, Curcubeul poate trage un om*. Episoadele desfășoară apoi enunțul prin rezumarea evenimentelor succesive.

Legende mitologice dau explicații unor elemente de natură implacabilă, precum destinul uman și moartea sau apariții cu puteri supranaturale: spiritele locului, pricolicii și strigoi, dracul (cărui i s-a rezervat un amplu capitol și în volumul legendelor etiologice), înzestrarea magică a vrăjitorilor, ființele fabuloase, popoarele mitice și comorile. Paralelismul sesizat de I. Opreșan este prezent și în cazul legendelor religioase, dar este unul parțial. Creatorul din legende etiologice este privit doar din perspectiva originii și narațiunile se subsumează temei cosmogonice în exclusivitate. Legenda religioasă conține aspecte ale relației dintre Dumnezeu și oameni, sfinți și diavol. Raportul cu acesta din urmă caracterizează timpuri mai „apropiate”, ulterioare genezei. Influența biblică, după cum o denumește autoarea, este însă foarte limitată, atmosfera generală fiind nu fiorul sacru, ci naturalețea cu care omul arhaic se mișcă printre figurile divine croite ele însele după chipul și traiul tradițional.

Ultimul tip de legende catalogat ține de istoria memorabilă a nației, surprinzând figuri istorico-legendare, regi daci, haiduci, voievozi și evenimente mai mult sau mai puțin locale. Subcapitolul dedicat figurilor feminine care au lăsat semne pe canavaua timpului cuprinde soțiile de domnitori și voievozi (Brâncoveanu, Cuza Vodă, Neagoe Basarab, Ștefan cel Mare) și ipostaze ale imaginii mitice a fecioarei războinice: Fata de la Cozia, Maria Putoianca, Maria Sutașului.

Acuitatea cu care poporul român a privit existența, fără să se oprească la problematizări și oferind indicii cu valoare estetică, a condus la definirea unui mod complex de reflecție și reflectare. Parcurgerea celor două volume de legende în rezumat, catalogate strict, dă senzația că totul a fost spus despre lume și nimic nu se întâmplă sub forța hazardului. Lipsit de teama inexplicabilului, omul tradițional câștigă o perspectivă demiurgică.

Adina Hulubaș

FERNANDO CABO ASEGUINOLAZA, MARÍA DO CEBREIRO RÁBADE VILLAR, *Manual de Teoría de la Literatura*, Madrid, Editorial Castalia, 2006, 430 p.

Preocupările spaniolilor pentru elaborarea unor lucrări originale de teorie literară s-au conturat în ultimele decenii cu un oarecare decalaj cronologic în comparație cu alte țări. „Golul editorial” a fost acoperit mai întâi cu traduceri din autori străini consacrați (Cesare Segre, 1985; Terry Eagleton, 1983; Jonathan Culler 2000; Michael Ryan, 2002 ș.a.). Contribuțiile spaniole din anii nouăzeci încoace au adoptat în mare parte forma unor lucrări colective, cu accentuată orientare didactică, pentru a corespunde cerințelor noilor planuri de învățământ (*Curso de teoría de la literatura*, 1994, coordonat de Darío Villanueva; *Nueva introducción a la teoría de la literatura*, 2000, de Miguel Ángel Garrido Gallardo, cu colaborarea lui Antonio Garrido și Ángel García Galiano; *Teoría de la literatura y literatura comparada*, 2005, de Jordi Llovet ș.a.), dar și fără o destinație universitară declarată (*Teoría de la literatura*, de Antonio García Berrio, 1994).

Apariția recentului *Manual de teoría literaturii* este efectul interesului pe care teoria literară îl cunoaște în ultimul timp la nivelul instituționalizat al universităților și centrelor de cercetare spaniole. Cei doi autori sunt specialiști cu o bogată și diversificată experiență în domeniul teoriei literare, al criticii literare și al literaturii comparate, acumulată la Universitatea din Santiago de Compostela, la catedră (Fernando Cabo Aseguinolaza este profesor de teoria literaturii și de literatură comparată) sau la centrul aferent de investigații umaniste (María do Cebreiro Rábade Villar este cercetător științific). În afara publicațiilor personale¹, au participat, fiecare dintre ei, la proiecte colective ale unor grupuri

¹ Fernando Cabo Aseguinolaza a publicat *El concepto de género y la picaresca*, 1992, *Infancia y modernidad literaria*, 2001; a îngrijit câteva ediții, printre care *El Buscón* de Quevedo (1993), și conduce proiectul *Istoria comparată a literaturilor din Peninsula Iberică*.

de lucru constituite cu baza în Universitate, cărora li se datorează importante lucrări precum *Dicționar de termeni literari*, 2 vol., 1998 și 2003 (Fernando Cabo Aseguinolaza) sau *Baze metodologice pentru o istorie comparată a literaturilor din Peninsula Iberică* (María do Cebeiro Rábade Villar). Au avut prilejul să colaboreze, ca membri ai colectivului care a publicat manualul *Elemente de critică literară* (2004), coordonat de Arturo Casas.

După cum rezultă din clarificările cuprinse în *Introducere* și din chiar titlul anunțat de copertă, acest *Manual de teoria literaturii* este conceput ca instrument de lucru pentru studenții de la Litere, avându-se în vedere faptul că, în învățământul universitar spaniol din ultimii ani, teoria literaturii și-a sporit treptat relevanța, devenind nu numai disciplină obligatorie în programul primilor ani de studiu, ci și titlatură independentă în cadrul studiilor filologice. În funcție de această destinație precisă, s-au respectat principiile de structurare și redactare adecvate, vizând, pe de o parte, selecția, sinteza și actualizarea, iar, pe de altă parte, strategia expunerii. În privința acesteia din urmă sunt de remarcat claritatea și caracterul didactic, în cel mai bun sens al cuvântului, bunăoară în privința bunei organizări a capitolelor, cu subcapitole și bibliografie recomandată – o bibliografie în care găsim și două nume de români, Matei Călinescu, cu *Cinco caras de la modernidad. Modernismo, Vanguardia, Decadencia, Kitsch, Posmodernismo* [1987], Madrid, Tecnos, 1991, și Adrian Marino, cu *The Biography «The Idea of Literature»*. *From Antiquity to the Baroque*, Albany, State University of New York Press, 1996. Autorii furnizează informația de bază privind noțiuni și aspecte fundamentale ale teoriei literare, din perspectivă diacronică și sincronă, punctând momentele decisive, contribuțiile personalităților marcante din istoria disciplinei și conturând schimbările survenite prin impactul transformărilor din conjunctura actuală. Este vorba, neîndoind, de o „viziune generală, panoramică”, din care este exclusă pretenția de exhaustivitate, dar și „simpla recapitulare”, după cum se arată în *Introducere* și se poate constata pe parcursul cărții. Pariul autorilor constă în a include și a depăși în același timp tradiția și convenția, cu alte cuvinte, a *respecta inovând*: „Întotdeauna am încercat să fim cu un pas mai departe de lucrurile bine știute, astfel încât viziunea transpusă să fie a noastră și, prin urmare, rodul unui context, al unei experiențe și a unor interese specifice” (p. 10). În consecință, structurarea conținutului reflectată în sumar evidențiază prezența unor capitole „clasice”, conforme cu tradiția cărților de teorie literară: *Teoria literaturii și studiile literare* (cap. 1), *Noțiunea de literatură* (cap. 2), *Genurile literare* (cap. 4), *Narativitatea și povestirea literară* (cap. 5), *Teoria poeziei* (cap. 6), *Teoria teatrului* (cap. 7), alături de altele cu titluri care trimit la realitatea actuală: *Globalizare, postmodernitate și postcolonialism: noul context al teoriei literaturii* (cap. 3), *Teoria interartistică. Literatură și mediatizare* (cap. 8). În primele își găsesc locul chestiuni inevitabile: locul teoriei literare ca disciplină, noțiunea de literatură, conceptul de gen, narațiunea poezia, teatrul etc., iar în celelalte se urmărește impactul unor transformări din societatea postindustrială asupra sistemelor și formelor literare, respectiv conexiunea cu alte arte, mijloace de mediatizare sau discursuri, interferențele și cooperarea cu discipline afine, a căror evoluție a fost și ea marcată de conjunctura actuală.

Caracteristicile cele mai pregnante ale lumii contemporane, precum *globalizarea, postmodernitatea și postcolonialismul*, sunt analizate ca factori care, modificând fenomenul literar, îmbogățesc reflecția teoretică asupra acestuia cu o dimensiune diferită de cea tradițională (p. 156). *Globalizarea* are drept consecință producerea fenomenelor de transfer și de interferență, canonizările de texte și de autori la dimensiune globală, apariția unui „nivel sistemic literar cu caracteristici proprii și particulare”, a unor „forme literare asociate noilor mijloace” (internet) (p. 131) și a

María do Cebeiro Rábade Villar a publicat o lucrare despre antologiile de poezie din Galicia și Catalonia (2004), distinsă cu Premiul Dámaso Alonso pentru Cercetare Filologică, și alte lucrări de literatură comparată sau pe tema genurilor literare. Participă ca membră la proiectul *Baze metodologice pentru o istorie comparată a literaturilor în Peninsula Iberică*.

hipercomunicativității (p. 132) etc. Autorii semnaleză și modificările survenite în caracteristicile culturii, literaturii și reflecției teoretice asupra literaturii odată cu *postmodernitatea* (și nu atât cu *postmodernismul*), considerând-o nu numai la nivel estetic sau stilistic, ci în accepțiunea mai amplă, culturală (p. 143). În fine, *postcolonialismul*, ca proces colonial și literatură postcolonială, are ca efecte asupra teoriei literare o serie de schimbări în considerarea genurilor, a conceptului de literatură, a definirii literarului. De pildă creșterea importanței unor genuri literare, precum relatările de călătorie, jurnalele, reportajele, memoriile și, în cazul hispanoamerican, cronicile, reclamă depășirea limitelor naționale și revizuirea la nivel teoretic a unor concepte fundamentale între care acelea de literatură, de literatură națională (p. 153) și de identitate (p. 155).

Putemic marcate de amprenta noii situații sociale sunt și relațiile dintre literatură și alte domenii artistice, ca și interacțiunile dintre literatură și mediatizare, cărora le este dedicat ultimul dintre capitolele menționate mai sus. Comentariile asupra teoriei interartistice și a noțiunii de *spațiu interartistic* împrumutate din metodologia literaturii comparate ridică problema *spațiilor de convergență*, a posibilităților și semnificațiilor cooperării cu discipline afine precum literatura comparată (p. 55). Se poate observa astfel că, în ultimii ani, un asemenea spațiu de convergență a transformat „vechea arie de cunoaștere numită Teoria literaturii în aceea de Teoria literaturii și a literaturii comparate” (p. 55). Pe de altă parte, luarea în considerație a noilor tehnologii proprii mijloacelor și suporturilor care fac posibilă circulația operelor literare (p. 377) conduce la concluzia că în acest moment devine posibilă și necesară reluarea dezbaterii unor chestiuni precum „specificitatea mijloacelor de expresie estetică, limitele și posibilitățile reprezentării, natura imitativă sau non-imitativă a codurilor considerate și bazele de comparare între distincte domenii expresive” (p. 378). Un exemplu concret îl constituie „hipertextul informatic”, care produce în condiții de simultaneizare „informația literară, iconică și auditivă”. O asemenea performanță deschide noi perspective reflecției asupra „relațiilor dintre dimensiunea verbală, sonoră și vizuală a unui anumit mesaj” și reclamă o revizuire a conceptului de *textualitate* (p. 378).

Capitolele comentate mai sus conțin informație de ultimă oră, dar și puncte de vedere, perspective, corelări ținând de o contribuție personală a autorilor, prin care lucrarea depășește condiția de simplu *manual*. Noțiunile fundamentale de teorie și chiar de istorie a teoriei literare sunt completate cu un tablou al modificărilor survenite în ultimii ani și cu evaluări asupra consecințelor ori evoluțiilor ulterioare (cf. subcapitolul 2.5. *Literatură, text și tehnologie: conjunctura digitală*). Este ceea ce se remarcă și în unele subcapitole sau pasaje din capitolele destinate celor trei genuri clasice. Astfel, în subcapitolul 7.6. *Către o nouă paradigmă a teatrului. Antropologie teatrală. Teatru și cibertextualitate*, se pledează pentru reînnoirea paradigmei teoretice în studiile teatrale, date fiind noile aspecte din funcționarea „mașinării teatrale” („antropologia teatrală”, bunăoară, „autentic laborator itinerant al teoriei și practicii teatrale”, care își propune „să investigheze experimental omologiile dintre practicile culturale și practicile scenice”), „într-o lume tot mai globalizată, în care se produce confluența unor forme scenice în continuă comunicare reciprocă” (p. 371).

Accentele sunt puse cu precădere pe situația prezentă a disciplinei. Autorii consideră că aceasta se află astăzi într-un moment critic, în care sunt iminente schimbările, pe fondul unei crize prin care trec chiar studiile literare. Dar în viziunea autorilor, care rămâne optimistă în fața viitorului, publicarea unei noi cărți despre teoria literară în asemenea condiții este o provocare tentantă în măsura în care pune la încercare capacitatea acestei discipline „de a formula întrebări și de a oferi răspunsuri pertinente, chiar dacă întotdeauna provizorii” (p. 10).

Pentru toți cei interesați de fenomenul literar, profesorul Fernando Cabos Aseguinolaza și cercetătoarea María do Cebeiro au realizat o foarte utilă și inspirată sinteză în care se acordă ponderea cuvenită fundamentelor, stării actuale și perspectivelor teoriei literare. Semnalând situațiile inedite și complexe care reclamă revizuirii și readaptări, autorii invită la o reflecție de pe pozițiile

încrederii în viabilitatea și potențialul acestei discipline, grație raportului său dinamic cu celelalte discipline teoretice și cu practica literară și artistică, într-un amplu context cultural.

Dana Diaconu

„Croatica et Slavica Iadertina”, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, nr. 1/2005, Zadar.

Primul număr al publicației Departamentului de croatică și slavistică de la Universitatea din Zadar se remarcă, mai întâi, prin amploare (414 p.) și prin aspectul grafic deosebit. Dintr-o notă a redacției aflăm că revista va apărea anual și că va fi deschisă publicării articolelor semnate și de specialiști din alte departamente ale universității.

Tomul se deschide cu un articol omagial cu titlul *Un elev tăcut și silitor*, semnat de Tihomil Maštrović și dedicat academicianului Nikica Kolumbić, profesor de literatură croată veche la Universitatea din Zadar, cu prilejul aniversării a 75 de ani. Acest articol este urmat de o bibliografie realizată de Vanda Babić în care sunt incluse lucrările și articolele publicate de profesorul omagiat.

Multitudinea de studii din acest prim număr acoperă cele mai variate domenii ale sferei filologice: de la texte consacrate limbajului în general (Josip Užarević, *Despre limbaj*) și limbii croate în special (Andrea Zorka Kinda Berlakovich, *Croata ca limbă de educație în sistemul școlilor bilingve din Austria începând cu 1921*; Josip Miletić, *Motive istorice pentru schimbările terminologice din noua Legislație Penală croată etc.*), la contribuții în care se abordează probleme de literatură, două dintre acestea fiind rodul încercării de recuperare a unor valori ale literaturii croate.

În *Predicile lui Vicko Zmajević*, Vanda Babić atrage atenția asupra unei colecții de texte omiletice scrise de Vicko Zmajević între anii 1682 și 1685 (începută când acesta avea doar doisprezece ani). Predicile, cunoscute sub titlul de *Convorbiri duhovnicești*, constituie singura lucrare a lui Zmajević în limba croată, încadrabilă în baroc și încă insuficient studiată, în opinia autoarei articolului. Este tocmai lacuna pe care aspiră să o acopere acest studiu filologic riguros și bine documentat, însoțit, după cutumă, de un fragment din scrierile analizate și de un aparat critic bogat. O altă operă insuficient cunoscută este scoasă la lumină de Nedjeljka Balić-Nižić în articolul *Femei croate celebre în dicționarul Donne illustri de Itala Bogdanović (1874–1945) din Zadar*. Aflăm că Itala Bogdanović a fost pictoriță și scriitoare originară din Zadar, iar opera ei literară, alcătuită dintr-o dramă, un volum de poezii, o autobiografie și un dicționar nu a fost publicată, aflându-se în manuscris la Biblioteca Științifică din Zadar. Dicționarul amintit, cu titlul *Donne illustri*, a fost elaborat în limba italiană între anii 1915 și 1917 și cuprinde nouă sute de biografii ale unor femei croate celebre, cărora li se recunoaște importanța pentru cultura europeană și mondială în general. Cele două lucrări discutate mai sus oferă dovada unui interes major pentru probleme neexplorate, iar modalitățile de abordare reflectă profesionalismul celor ce le semnează.

Preocupările specialiștilor de la Universitatea din Zadar se îndreaptă, de asemenea, spre literatura rusă, fapt dovedit de ultimele trei studii din acest număr al publicației: Zdenka Mater Šmit, *A.P. Cehov, Trei surori: vorbire monologată sau dialogată?*; Rafaela Šejčić, *Aspectul timpului în romanele Noi de Evgheni Zamiatin și 1984 de George Orwell*; Adriana Vidić, *Probleme ale traducerii povestirii Demonul de Marina Tsvetaeva*. Dintre acestea, cel mai interesant este textul semnat de Rafaela Šejčić, în care se formulează ideea că tema și stilul acestor romane au legătură cu perioada istorică în care au fost create, așa cum și receptarea lor depinde de timpul lecturii, de timpul din afara romanelor. În romanele *Noi* și *1984* sunt identificate aspecte variate și complexe ale

timpului (diferențe subiective, flashbackuri), folosite pentru a construi diversele planuri ale romanelor și pentru a caracteriza personajele (mai ales pe D-503, protagonistul romanului *Noi*).

Prin cultivarea diversității privind direcțiile de cercetare, „Croatica et Slavica Iadertina” oferă o perspectivă vastă asupra spațiului cultural slav.

Cecilia Holban

„Mémoires de l'Académie des Sciences, Arts et Belles-Lettres de Dijon”, t. 140/2003–2004 (2006), Dijon.

Academia din Dijon a fost fondată în 1725 de Hector Bernard Pouffier, membru în Parlamentul din Bourgogne, în 1775 devenind Academia de Științe, Litere și Arte (supranumită *imperială* între 1855 și 1869). Însuși Jean-Jacques Rousseau a susținut la această Academie un *Discurs asupra artelor și științelor* (1750), unde combătea ideea că reconsiderarea științelor și artelor ar contribui la purificarea moralei, precum și discursul *Despre originea și bazele inegalității dintre oameni* (1755). Se consideră că Academia din Dijon este bine așezată pe treptedul său antic: științe, litere și arte frumoase.

Tomul 140 al „Memoriilor Academiei din Dijon” pentru 2003–2004 reunește actele Congresului organizat de Academie împreună cu Asociația societăților savante din Burgogne (alocuțiuni, comunicări, ședințe solemne, elogii, memorii). Președintele Academiei, Martine Chauney Bouillot, face în volum o descriere generalizatoare a culturii contemporane și a locului pe care îl deține Academia în contextul respectiv, accentuând uneori termeni invazivi precum *antimondializare*, *halloweentiranomanie*, *cultura Mcworld* etc.

Având caracter omagial, *Raportul* secretarului general (Michel Pauty) se referă la picturile lui Henry Leopold Levy, supranumite *gloriile Burgundiei*. O comunicare deosebită este cea a lui Michel Lagrange despre reprezentarea corpului uman în arta contemporană, așa cum apare aceasta într-un volum al lui Paul Ardenne: corpul este considerat o obsesie a lui *memento mori*, fiind permanent supus îndoielii existențiale (ca la Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Emil Cioran, Louis Ferdinand Céline, Eugène Ionesco, Samuel Beckett). După ceea ce s-a numit „moartea lui Dumnezeu”, apare arta contemporană, o artă a morții omului, de data aceasta. Paul Ardenne însuși are în volum o replică prin intermediul căreia precizează ce înseamnă *corporeitatea*, cu referire la hipertrofierea valorizării corpului în postmodernitate, și, uzitând de termeni ca *morphé*, *corpus divin*, *erotism*, îi plasează pe două axe evolutive contradictorii – *prezență* și *evanescență*. În *Alocuțiunea de închidere*, a lui François Rebsamen, primarul Dijonului și protectorul Academiei dijoneze, se subliniază, de altfel, ideea de *morphing*, noua artă *post-umană*, caracteristică timpurilor noastre, adică supralicitarea și, în același timp, abstractizarea a ceea ce poartă numele de *body(ism)*; căci corpul este locul tuturor marcajelor, al rănilor, al torturilor. Există astăzi forme diverse ale artei, care primesc diferite denumiri: *arta conceptuală*, *antiforma*, *arta corporală*, *Land Art*, *arte povera*; de aceea, se impune ca arta contemporană să fie supusă judecății de valoare, fiind raportată la economia și cultura actuală.

Ca un corolar, premiul Academiei din Dijon pentru anul 2003 a fost acordat unei lucrări intitulate *Dansul*, un *patrimoniu*, *o artă vie*, care valorizează corpul în toate înfățișările sale. Muzica și dansul devin metaforă pentru toate manifestările umane, putând fi întâlnite și interdisciplinar, cu trimitere la diverse științe – astronomie, heraldică etc. Chiar și un dialog din cadrul întâlnirilor academice se poate constitui ca un veritabil *pas de deux*. Se mai explică ce este orchesografia, o formă de învățare prin care orice persoană poate deprinde cu ușurință exerciții de dans. Jean François Councillon, cel care a obținut premiul, afirmă că dansul este, paradoxal, artă a efemerului și, deopotrivă, artă

universală, construind o adevărată filosofie a dansului (cu inserții despre dansul macabru, de pildă, și cu exemple referitoare la reprezentarea dansului la Degas, Toulouse-Lautrec, Matisse).

În secțiunea a doua, de elogii, se aduc omagii științifice lui André Routy, personalitate care a predat astronomia la Dijon; lui Henri Tintant, devenit asistent de geologie în orașul respectiv în 1944, autor al volumului *Vârstele pământului*. Secțiunea *Memorii* începe cu un studiu filologic asupra unei opere necunoscute a lui Gaston Roupnel, anume adaptarea romanului din 1910, *Nono*, pentru registrul scenic, sau *eșecul a doi autori și a trei manuscrise*, precizează Jean François Bazin, autorul articolului; este vorba, paralel, despre piesa cu același titlu, *Nono*, de Sacha Guitry, precum și de manuscrisul omonim al lui Albert Brazier, din 1916 (nu fără oarecare legătură între ele). Rememorarea activității literare a lui Gaston Roupnel este prilejuită și de conținutul unui alt text – *Imaginarul unui proiect teatral. Un Lohengrin modern de Gaston Roupnel* (Jean-François Bazin) –, care proiectează o viziune comparatistă, considerând că adaptarea romanului *Nono* pentru scenă aduce în prim-plan realitatea socială a primului război mondial, cu treceri spre cel de-al doilea război mondial. Aproape firesc, urmează un articol despre criza Academiei din Dijon între 1786 și 1787, avându-l în centru pe Louis Joseph de Bourbon, protectorul societății de atunci (despre conflictele interioare ale academiei, criza financiară și sfârșitul crizei, cunoscut sub denumirea de „pacea prințului”). Gilles-Antoine Bertrand se ocupă de *grație* în termeni juridici, mai precis de dreptul regal și de fundamentele sale istorice, drept devenit ulterior constituțional, precum și de efectele grațierii.

Realitatea istorică actuală este surprinsă în *Beirut, un oraș între război și pace*, discursul de recepție al lui Paul Boury. Studiile cu caracter istoric continuă cu *Republica de la Mayence (Germania), o simplă peripeție sau un eveniment major* și cu prezentarea activității amiralului Violette, care și-a petrecut viața pe Mediterana. Există în volum și analize cu caracter mai specific – de exemplu, o abordare metodologică privind circulația monetară din *Maxima Sequanorum*, o provincie de *limes* din secolul al IV-lea. Ușor amalgamat, tot în cadrul volumului apar referiri la academicienii dijonezi din timpul Directoratului, Consulatului și Imperiului și un studiu cu un titlu inspirat, aproape metaforic: *Arborele genealogic – un frunziș de ambră și umbră*. Apoi se revine la aspectele literare – *Amprenta conflictelor intime în opera lui Xavier Forneret*, un scriitor romantic mai puțin cunoscut, înrudit din punct de vedere literar cu Byron, Young și Voltaire. În cadrul articolelor cu conținut religios, amintim de *Sfântul Bernard și dioceza Langres* (despre „miliția lui Hristos”) și de căutarea unității între creștinii din Europa, precum și de necesitatea dialogului ecumenic în diversitate, preocupări ale canonicului Christian Forster.

Literatura deține un spațiu destul de important în economia revistei, astfel încât mai întâlnim referiri la „proiectarea” Marelui război în cinematografia franceză din anii '30, cu o listă a filmelor respective sau, surprinzător, precizări asupra unei specii de floare (*trapa natans*), întâlnită în scrierile lui Colette, care a generat o întreagă literatură; o altă noutate o constituie faptul că André Malraux a fost biograful lui Lawrence al Arabiei și a scris, în acest sens, o carte, *Demonul absolutului*, abandonată ulterior. Volumul se încheie, omagial, cu un articol de considerații politice, despre codul civil al francezilor la împlinirea a 200 de ani. Este anexată, de asemenea, o listă cuprinzând academicienii din Dijon, protectorii și membrii de onoare, membrii rezidenți și non-rezidenți, membrii corespondenți și membrii asociați.

Amalia Voicu

„Schweizerisches Archiv für Volkskunde”, nr. 2/2006, Basel.

Societatea Elvețiană de Tradiții Populare (Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde), fondată în 1896 de către Hoffmann-Krayer, urmărește direcția modernă a studierii și înțelegerii folclorului ca sinteză între etnologie, sociologie și istorie a vieții cotidiene și, de asemenea, participă

la creionarea unei istorii sociale sau a unei etnografii a regiunilor, astfel încât să fie sublimate conotațiile patriotarde și încurajat studiul aprofundat al identității naționale în pluralitatea culturală a Elveției de astăzi. Etnologii elvețieni vizează depășirea stadiului mitologizant și de identificare a relicvelor, intrând din această perspectivă în curentul modern al studierii culturii populare, până la ocolirea temelor „clasice” ale cercetării etnofolclorice, care, de fapt, garantează viabilitatea oricărui „provincialism” teoretic și stimulează vocația de sistem.

Democratizarea cercetării, epurarea de eventuale inflexiuni etnocentriste, a încurajat diversitatea politicilor culturale, a generat tendințe diferite în comprehensiunea obiectivelor etnologice. De exemplu, dacă Berna a înțeles folclorul prin prisma filologiei germanice și a dialectologiei, Lausanne și Geneva l-au apropiat de științele sociale și de muzeografie, iar Neuchâtel și Fribourg au urmărit îndeosebi culturile regionale și etnologia.

Etnologia elvețiană, oscilând între amatorismul pasionaților de folclor, unii dintre ei specialiști în alte domenii (istorie, filologie clasică, sociologie, istorie a artelor), și studiile aplicate, pluridisciplinare, ni se prezintă astăzi, citită prin intermediul „Arhivei elvețiene de folclor”, ca un spațiu de întâlnire a etnologiei urbane, a studiului manifestărilor religioase, a expertizei problemelor europene și a analizei sociologice pornind de la suporturi audiovizuale, fără a fi trecute cu vederea istoricul și specificul fenomenului etnofolcloric helvet, cu metodele de cercetare și magistria săi.

Revista condusă de profesorul Ueli Gyr, de la Institutul de Cultură Populară din Zürich, reunește între paginile ei câțiva specialiști în probleme de etnologie de la diverse instituții culturale elvețiene. Primul studiu, semnat de Gabriela Muri, este o analiză etnografică a modalităților de integrare a ființei sociale în mediul de viață, din perspectiva relațiilor dintre public și privat, dintre social și cultural. Excursul cercetătoarei din Zürich – centru cultural recunoscut pentru noua etnologie urbană și studiul cotidianului – se îndreaptă cu predilecție spre o sociologie a vârstelor și a integrării tinerilor, prin comunicare și valorificare inteligentă a ambientului cotidian, în societate.

Elveția a fost nevoită, din motive legate de rețeta identitară și de profilul autohton axat pe o cultură modernă, să-și dezvolte preocupările în câmpul etnologiei europene, o etnologie a culturilor scrise, refuzând implicit calea etnologiei generale, posibilă în spațiul anglo-saxon sau în cel francez, acolo unde colonialismul și misionarismul au permis cercetarea culturilor europene arhaice, nescrise și, bineînțeles, a celor extra-europene. Articolul profesorului Reinhardt Johler (etnolog german, din Tübingen) accentuează acest profil al unei etnologii europene, ca etnologie a Europei, mizând pe experiența interidentitară și pe o „toponimie” a spiritului european. „Europa regiunilor” (*Europa der Regionen*) devine pentru autorul german un prilej pentru studierea folclorului între înțelegerea restrânsă, în spiritul acceptării proiectelor științifice regionale și pentru asigurarea varietății limbajelor hermeneutice, și o platformă comună a specificului european. El face apel la tradiția identificării arhetipurilor locale, care nu exclude nevoia de sinteză estetică și culturală a fenomenului și accentuează interesul lumii academice de a accepta fațiș diversitatea culturală a Europei, în ciuda globalizării și a impunerii pe piața culturală a unor centre economice și culturale de renume.

În câmpul tematic eterogen al etnologiei helvete, articolul Ninei Grabe, despre pelerinii care străbat drumul către Santiago de Compostella, de veche tradiție mistică și turistică, de origine medievală, sau cel al lui Walter Leimgruber, care analizează într-un mod original cunoscutele serii cinematografice *Toy story*, demonstrează buna conviețuire a direcțiilor divergente de cercetare, a vocației moderniste și a recuperării interesului pentru etnologia vieții religioase și pentru noile moduri de manifestare a substratului de credințe, idei și atitudini ale unei comunități.

Redactorul coordonator al revistei, Ueli Gyr, semnează o istorie semnificativă a etnologiei alpine, văzută prin reușitele profesionale ale lui Richard Weiss și Arnold Niederer. Remarcându-se în perioada postbelică, când, în 1946, publică *Etnologia Elveției*, de orientare funcționalistă, și

coordonează, împreună cu Paul Geiger, vastul proiect al *Atlasului folclorului elvețian*, Richard Weiss susține organicismul culturii populare vii și importanța substratului țărănesc, ca factor creator pentru construirea modelului identitar.

Tot în anii '40 ai secolului trecut, etnologia elvețiană începe să-și caute notele specifice în studierea culturii pastorale alpine, afiliindu-se alpinologiei europene, încât în ultimele decenii, Societatea Elvețiană de Tradiții Populare își desfășoară activitatea în această direcție, fiind membră a Centrului Regional de Studii ale Populației Alpilor. Cercetătorii elvețieni au înțeles să îmbine latura pragmatică, a stimulării interesului turistic pentru „țara cantoanelor”, cu afinitatea analitică a studiului etnografic intensiv, optând pentru anumite puncte de reper de pe harta turismului elvețian, investigate de echipe de specialiști din medii științifice diverse. Un exemplu de gen este cartea prezentată în cuprinsul revistei, intitulată *Les maisons rurales du canton de Genève*, apărută la Basel în 2006 și semnată de un colectiv de cercetători, din care fac parte Isabel Roland, Isabelle Ackerman, Marta Hans-Moëvi și Dominique Zumkeller. Particularitățile caselor rurale din spațiul genevez – de la cele mai vechi exemplare, bine conservate, din secolul al XVI-lea și al XVII-lea, prezentând tradiționala polifuncționalitate a interiorului, până la cele contemporane – sunt înregistrate din punct de vedere tipologic, economic, funcțional, arhitectural.

De aici și recuperarea de către etnologi ca Richard Weiss și discipolul său, Arnold Niederer, a etnografiei societăților rurale montane. Dacă Weiss a pus bazele studiilor alpine, Niederer a continuat această direcție, popularizând prin articole de specialitate specificul rural elvețian; acesta alcătuiește sinteza *Alpine Folk Culture*, inclusă în *Encyclopaedia Britannica*, sau vorbește despre economia și modul de viață tradițional din Alpii elvețieni, în cadrul amplului proiect *Histoire et civilisation des Alpes* (coordonator Paul Guichonnet, Toulouse–Lausanne, 1980 și Milano, 1987).

Secțiunea de prezentări de carte și de bibliografie a domeniului este deosebit de consistentă, studiile la îndemâna redacției din Basel ilustrând preocupările etnologilor europeni, inclusiv din alte spații culturale decât cel helvet; de exemplu, din bibliografia germană: „Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde” (Red. Ingolf Bauer, München, Institut für Volkskunde, 2006) sau din cea italiană: Patrizia Pusterla Cambin, *Segni e presenze del sacro in Valle di Blenio. Tradizioni e aspetti di religiosità popolare* (Lottigna, Museo storico etnografico di Blenio, 2006).

În afara publicației de față, axată pe etnografie și etnologie urbană – cu preocupări vizibile pentru exegeza produselor socioumane ale existenței urbane contemporane, încadrate cu oarecare lejeritate științifică în inventarul etnologic –, aceeași asociație culturală mai editează o revistă cu tematică mai clar circumscrisă folclorului, „Schweizer Volkskunde/Folklore Suisse/Folclore svizzero”, care atrage cititorul avizat datorită prezentării trilingve a materialelor.

Încurajând colaborarea între pasiunea pentru descoperirea mecanismului lumii apropiate și deciziile hermeneutice venite din impulsul unor direcții consacrate deja în spațiul cercetării etnologice naționale, „Arhiva elvețiană de folclor” își oferă contribuția la construirea liantului cultural european, confruntându-se inevitabil cu metamorfozele și radicalismul căutării.

Ioana Repciuc